

Mieszkańcy Drobin w świetle *Liber status animarum* z roku 1938

Łukasz Włodarski

INSTYTUT HISTORII I ARCHIWISTYKI
UNIwersytet MIKOŁAJA KOPERNIKA
W TORUNIU

ABSTRACT

Residents of Drobin in the light of *Liber status animarum* from 1938

This article presents the Catholics of Drobin in the light of *Liber status animarum* from 1938. The originator of this book was Rev. Feliks Godlewski, Provost of the Drobin Parish in the years 1932–1956. Having analysed the population of Drobin, its demographic structure was presented taking into account such divisions as sex and age. The size of families was analysed, presenting at the same time a statistical model of a family. Also a difference of age between spouses was examined, taking into account two criteria: a) when a husband was older than his wife, or when both of them were the same age; b) when a wife was older than her husband. Also incomplete families were analysed, that is families where one of the parents died, taking into account the number of such families, age of widowers and widows and a number of children brought up by them. In the end, a professional structure of the Catholics of Drobin was presented, as well as the size of agricultural farms and the most popular forenames of men and women occurring in the analysed population.

KEY WORDS: Drobin, *Liber status animarum*, 1938 year, Rev. Feliks Godlewski, demography

SŁOWA KLUCZOWE: Drobin, *Liber status animarum*, 1938 r., ks. Feliks Godlewski, demografia

Drobin położony jest w północnej części Mazowsza, około 30 km na północny wschód od Płocka. W omawianym okresie osada ta znajdowała się w granicach administracyjnych województwa warszawskiego oraz powiatu płockiego, natomiast w strukturach kościelnych parafia przynależała do diecezji płockiej, a w niej do dekanatu racińskiego. Dzieje Drobin nie są jak na razie należycie przebadane. Dysponujemy jedynie szczątkową wiedzą odnośnie do przeszłości zarówno samego miasta, jak i parafii. Do dnia dzisiejszego niestety nie zachował się dokument erygujący parafię Drobin. Pierwsze wzmianki świadczące o istnieniu w tej miejscowości struktur kościelnych pochodzą z pierwszej połowy XIV w. W dyplomie wystawionym w Płocku przez biskupa płockiego Floriana z 2 lutego 1333 r., w liście świadków odnajdujemy niejakiego kanonika płockiego Hermana, plebana w Drobinie¹. Na okres 1477–1507 przypada budowa murowanego kościoła fundowanego przez ówczesnego właściciela Drobin – Ninogniewa Kryskiego. W kolejnych latach kościół ten wielokrotnie podupadał wskutek licznych pożarów i najazdów, za każdym razem jednak był odbudowywany. Obecny zewnętrzny kształt świątyni zawdzięczamy pracom budowlanym z końca XVIII w. Na szczególną uwagę zasługują zachowane w kościele do dnia dzisiejszego nagrobki rodziny Kryskich. Jeden z nich wyszedł spod dłuta Michała Anioła lub Santiago Gucciego i jest uważany za prawdziwą perłę renesansowej rzeźby w Polsce². Pomimo tak bogatej historii ani parafia, ani sam Drobin nie znalazły

¹ *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza*, t. 2, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, współpr. K. Pacuski, H. Wajs, Wrocław 1989, nr 204, s. 204–205.

² Por. H. Kozakiewiczowa, *Nagrobki Kryskich w Drobinie k. Płocka*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1956, t. 18, nr 1, s. 3–23.

3 Poza wspomnianym wyżej dziełem H. Kozakiewiczowej zob.: *Drobin* [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 2, F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski (red.), Warszawa 1881, s. 146; L. de Verdmon-Jacques, *Krótką monografią wszystkich miast, miasteczek i osad w Królestwie Polskim*, Warszawa 1902, s. 48; A. Rojewski, S. Dziekan, *Zwyczaj i obrzędy adwentu i Bożego Narodzenia w parafii Drobin*, „Studia Płockie” 1984, t. 12, s. 161–204; J. Barański, *Drobin w latach Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego (do 1864 r.)*, „Notatki Płockie. Kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego” 1986, t. 31, nr 3 (128), s. 30–34; K. Zadrozny, *Drobin i okolice w Powstaniu Styczniowym*, „Nasze Korzenie. Półrocznik popularnonaukowy Muzeum Mazowieckiego w Płocku poświęcony przyrodzie, historii i kulturze północno-zachodniego Mazowsza: płockie, sierpeckie, płońskie, gostynińskie” 2012, t. 3, s. 26–28; Ł. Włodarski, *Imiona chrześciane nadawane w parafii rzymskokatolickiej pw. św. Stanisława B.M. w Drobinie w latach 1826–1913*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2015, t. 104, s. 349–362 [dalej: ABMK], *idem*, *Parafia Drobin w latach 1939–1945 w świetle kroniki parafialnej*, „Nasza Przeszłość” t. 125, s. 249–262.

4 J. Barański, *op.cit.*, s. 30, tabela 1.

5 *Drobin*, s. 146.

6 L. de Verdmon-Jacques, *op.cit.*, s. 48.

7 Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, *Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku. Mieszkania. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo warszawskie*, Warszawa 1927, s. 46–47.

8 Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, *Drugi powszechny spis ludności z dnia 9 XII*

się do tej pory w polu szczególnego zainteresowania historyków³. Niestety nie znamy także struktury ludności zamieszkującej osadę w dwudziestoleciu międzywojennym, a tym samym w roku 1938. Jedyne dla XIX i początku XX w. literatura przedmiotu daje nam pewien ogólny ogląd sytuacji demograficznej badanej miejscowości, jednak musimy do niej podejść z pewną rezerwą, zważywszy na to, iż nie mamy pewności co do jakości badania. W roku 1865 Drobin miało zamieszkiwać 1851 osób, z czego aż 72,9% stanowiła ludność żydowska, a tylko 26,3% ludność pochodzenia polskiego. Ponadto w mieście mieszkało 16 osób (0,8% ogółu) narodowości niemieckiej, które to przybyły zapewne do Drobin po drugim rozbiórce Polski w 1793 r., kiedy miasto przeszło pod panowanie Prus⁴. Około 1880 r. Drobin liczył 2625 mieszkańców, głównie wyznania mojżeszowego, z czego 1250 osób stanowiła populacja mężczyzn, a 1375 populacja kobiet⁵. Następnie na początku XX w. liczba ludności Drobin wzrosła do około 2800 osób, w tym 75% ogółu populacji to ludność pochodzenia żydowskiego⁶. Niestety nie istnieją żadne opracowania, które przedstawiałyby sytuację demograficzną Drobin w dwudziestoleciu międzywojennym. Pewny ogólny obraz może dać analiza spisów powszechnych przeprowadzonych w Polsce w 1921 i 1931 r. Wedle pierwszego z nich we wsiach powiatu płockiego zamieszkiwało łącznie 85 798 osób, z czego 88% to ludność wyznania rzymskokatolickiego, a tylko niespełna 2% populacji stanowili Żydzi⁷. Z kolei według spisu przeprowadzonego na początku lat trzydziestych XX w. katolicy stanowili 90,8% populacji mieszkańców wsi powiatu płockiego, natomiast ludność wyznania mojżeszowego 2,7%⁸. Warto jednak w tym miejscu zaznaczyć, iż zaprezentowane powyżej dane przedstawiają tylko statystyczny obraz ludności zamieszkującej wsie powiatu płockiego i niekoniecznie musi się on pokrywać z realiami panującymi w Drobinie u progu II wojny światowej, tym bardziej że na przełomie XIX i XX w. w interesującej nas miejscowości przeważała ludność pochodzenia żydowskiego. Bardzo prawdopodobne jest też to, iż populacja mojżeszowa dominowała aż do 1939 r.

Początek funkcjonowania parafialnych spisów wiernych wiąże się nierozdzielnie z rokiem 1474, kiedy to biskup Spiry (południowe Niemcy) wydał pierwsze znane zarządzenie dotyczące prowadzenia ksiąg *status animarum*. Niemniej jednak we Włoszech najstarsze zachowane księgi tego typu występują dopiero od lat trzydziestych XVI w. Niemalą rolę w rozpowszechnieniu tego rodzaju ksiąg parafialnych odegrał arcybiskup Mediolanu Karol Boromeusz, który w 1565 r. zarządził obowiązek prowadzenia ksiąg stanu dusz na terenie całej jego diecezji. Następnie w latach 1569–1610 księgi te pojawiały się sukcesywnie w wielu diecezjach zachodnioeuropejskich. Mimo to obowiązek prowadzenia ksiąg *status animarum* w Kościele katolickim nieodzownie wiąże się z Rytuałem Rzymskim z 1614 r. To on nakazywał oddzielne spisywanie poszczególnych rodzin, notowanie jednocześnie imion, nazwisk i wieku każdego członka rodziny bądź współmieszkańców. Ponadto przy każdej z osób należało odnotować fakt dopuszczenia do komunii świętej oraz sakramentu bierzmowania. Wskazane było także umieszczać informacje na temat stałego opuszczenia parafii przez wiernych⁹.

Na ziemiach polskich księgi *status animarum* znane są od końca XVI stulecia. Obowiązek prowadzenia ksiąg wiernych wprowadził synod prymasa Bernarda Maciejowskiego w roku 1607. Nakazywał on spisywanie liczby i nazw wsi wchodzących w skład parafii, liczby domów znajdujących się w poszczególnych miejscowościach oraz spis wszystkich mieszkańców parafii. Dalsze ustalenia odnośnie do formularza, jakim miano się kierować podczas rejestracji wiernych, precyzuje Rytuał Piotrkowski z 1621 r. (opublikowany w Krakowie w 1631 r.). Jak podaje Irena Gieysztorowa, od tej pory „księgi *status animarum* miały wymieniać imię i nazwisko poszczególnych osób w rodzinie, wiek i stopień pokrewieństwa jej członków, imiona i nazwiska obcych współmieszkańców oraz adnotacje wskazujące komunikujących, bierzmowanych, a także zmianę miejsca zamieszkania”¹⁰. Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż w polskiej historiografii niejednokrotnie podejmowano się zarówno edycji ksiąg *status animarum*, jak i próby ich interpretacji¹¹.

1931 r. *Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo warszawskie*, Warszawa 1937, s. 36.

9 I. Gieysztorowa, *Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa 1976, s. 123.

10 *Ibidem*, s. 123–124.

11 Np. B. Kumor, *Spis ludności parafii Zbąszyń z 1796 roku*, ABMK 1981, t. 43, s. 281–342; M. Górny, *Status animarum parafii Szaradowo z 1766 r.*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 1985, t. 16, s. 163–174 [dalej: PDP]; *idem*, *Status animarum parafii Splawie z 1776 r.*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza” 1989, t. 17, z. 1, s. 169–185 [dalej: SMWP]; *idem*, *Status animarum parafii Splawie z 1777 r.*, SMWP 1990, t. 18, z. 1, s. 153–177; *idem*, *Status animarum parafii Junczewo z 1666 r.*, PDP 1990, t. 18, s. 165–203; *idem*, *Mieszkańcy parafii pępowskiej w 1777 roku. Analiza księgi status animarum*, Wrocław 1994; S. Tylus, *Łacińska parafia katedralna w Łucku w 1815 r. na podstawie „Status animarum parochiae Luceoriensis”*. *Duchowieństwo diecezjalne i obszar parafii*, ABMK 1997, t. 67, s. 245–268; F. Wasyl, *Ormiański spis „status animarum” parafii Horodenka z 1791 roku*, „Rocznik Przemyski” 2006, t. 42, nr 4, s. 203–218; *idem*, *Ormiański spis „status animarum” parafii Horodenka z 1808 roku*, „Prace Historyczno-Archiwalne” 2007, t. 19, s. 193–209 [dalej: PHA]; *idem*, *Ormiański spis „status animarum” parafii Lysiec z 1822 roku*, PHA 2008, t. 20, s. 141–147; U. Magdziuk, „*Status animarum*” parafii Kalinówka Kościelna z 1842 r. [w:] *Parafia w Kalinówce Kościelnej 1511–2011. Pięć wieków historii*, A. Szot (red.), Kalinówka Kościelna–Białystok 2011, s. 183–245; *Status animarum łacińskiej parafii katedralnej w Łucku 1815–1819*, oprac. M. Dębowska, Lublin 2013.

¹² Archiwum Diecezjalne w Płocku [dalej: ADP], Fragmenty akt parafialnych (XVII–XX w.),teczka nr 536: Drobin A. W. 1598; 1842; ADP, *Drobin Liber status animarum, 1938*, k. 77–121 [dalej: LSA]. Na grzbiecie książki widnieje rok 1939, jednak jest on wpisany omyłkowo. Zarówno na pierwszej stronie okładki, jak i na pierwszej karcie widnieje prawidłowy rok 1938.

¹³ S. Wierzbicki, *Byli naszymi duszpasterzami. Kapłani Kościoła płockiego zmarli w latach 1901–2005*, Płock 2005, s. 153.

¹⁴ Księga nie posiada karty nr 92. Jest to związane z pomyłką wytwórcy – błędnie po karcie nr 91 zapisał kartę nr 93. W związku z tym wedle numeracji w księdze zapisanych kart jest 140, a w rzeczywistości jest ich 139.

¹⁵ ADP, LSA, druga strona okładki. Następnie od 1939 r. aż do 1946 r. z oczywistych względów wizyta duszpasterska została zaniechana. Kolejne wpisy informują nas, iż w 1946 r. kołędą objęte zostały wsie: Kląki, Biskupice, Świerczyn, Świerczynek, Dziewanowo, Bęchy, Dobrosielice, Zalesie, Bełkowo oraz Chabowo; w 1947 r.: Milewko, Kuchary, Siemki, Nowa Wieś, Kunklewo, Plebanka, Cieśle, Karsy, Niemczewo, Budkowo, Tupadły i Nagórki; w 1948 r.: Drobin; w 1949 r.: Chabowo, Milewko, Bełkowo, Zalesie, Dobrosielice, Bęchy, Świerczyn, Świerczynek, Biskupice, Kląki, Nagórki oraz Tupadły (kolonia); w 1950 r.: Siemki, Nowa Wieś, Kunklewo, Kuchary, Plebanka, Cieśle, Budkowo, Karsy, Niemczewo i Tupadły (wieś); w 1952 r.: Bełkowo, Milewko, Chabowo, Dobrosielice, Zalesie, Bęchy, Dziewanowo, Świerczyn, Świerczynek; w 1954 r.: Biskupice, Kląki, Nagórki, Tupadły, Niemczewo, Budkowo; w 1955 r.: Karsy.

¹⁶ Osada Drobin zawiera się na kartach od 77 do 121v.

Drobińska *Liber status animarum* aktualnie znajduje się w zasobie Archiwum Diecezjalnego w Płocku¹². Jej powstanie zawdzięczamy ks. kan. Feliksowi Hilaremu Godlewskiemu, proboszczowi parafii Drobin w latach 1932–1956¹³. Swym wyglądem przypomina ona staropolską dutkę. Ma twardą okładkę, najprawdopodobniej tekturową, o wymiarach około 33,5 cm na 10,8 cm. Niestety jest częściowo uszkodzona. Od okładki odłączona została wkładka, dlatego niektóre karty są włożone luzem. Niemniej jednak nie brakuje żadnej z nich. Żadna z kart nie jest też w jakikolwiek sposób zniszczona, dzięki czemu wszystkie zawarte w księdze informacje są czytelne. Księga ma łącznie 152 karty (foliacja), z czego 139 jest zapisanych, a 13 pustych¹⁴. Na drugiej stronie okładki naniesiono wykaz lat i miejscowości, które w danym roku objęto wizytą duszpasterską¹⁵. Pierwsza adnotacja informuje nas, iż w roku 1938 tzw. kołędą objęta została cała parafia. Z kolei na pierwszej karcie sporządzono w postaci tabelarycznej skorowidz, z którego dowiadujemy się, na jakich kartach możemy odnaleźć daną wioskę lub ulicę w przypadku osady Drobin¹⁶. Księga nie zawierała żadnego drukowanego formularza, który wskazywałyby, co w daną rubrykę należało wpisać. Wszystkie dane i tabele nanoszone były ręcznie. Informacje o ludności uporządkowano zgodnie z państwowym podziałem administracyjnym. Wiadomości o mieszkańcach Drobin, z racji struktury urbanizacyjnej miejscowości, przyporządkowano do poszczególnych ulic, na których przeprowadzana była wizyta duszpasterska¹⁷. Następnie do każdej z ulic dopisywano poszczególne rodziny, które przy niej zamieszkiwały. Każdy wpis z reguły opierał się na następującym schemacie: po lewej stronie podawano nazwisko głowy rodziny¹⁸, obok niego, po prawej stronie, wpisywano imiona jedno pod drugim, najpierw imiona rodziców, bądź rodzica w przypadku rodzin niepełnych, a następnie w układzie chronologicznym imiona kolejnych dzieci. Na wysokości poszczególnych imion podawano

wiek w liczbach naturalnych. Wyjątkiem były dzieci, które nie ukończyły drugiego roku życia, wtedy wpisywano np. ½, ¼ bądź 1½ roku¹⁹. Na wysokości imienia i nazwiska osoby, która była głową rodziny, po lewej stronie wpisywano deklarowany zawód, jaki ta osoba wykonywała, bądź areał, jaki dana rodzina posiadała²⁰. Po śmierci, w czasie kolejnej wizyty duszpasterskiej, przy liczbie lat zmarłej osoby stawiano krzyżyk. Z kolei w przypadku narodzin dziecka dopisywano jego imię na końcu spisu osobowego rodziny. Ponadto przy osobach, które opuściły na stałe parafię, dodawano nazwę miejscowości nowego zamieszkania²¹. Podczas kolejnych wizyt duszpasterskich na istniejący formularz nanoszone były aktualne dane. Stare informacje, jak np. wiek, przekreślano i obok podawano stan faktyczny. Warto zaznaczyć, iż w przypadkach, gdy z rodziną zamieszkiwał przodek, np. dziadek lub babka, informacje na jego temat umieszczano na samym końcu spisu, tuż po dzieciach²².

Analizując małą, pod względem liczebności, populację, musimy mieć zawsze na uwadze, iż dla takich zbiorowości rzeczą charakterystyczną jest występowanie skrzywienia statystycznego, tzn. że otrzymane przez nas wyniki nie zawsze muszą być w pełni zgodne z ogólnymi trendami występującymi w statystyce. Wręcz przeciwnie, istnieje wielkie ryzyko, że takie odstępstwa się pojawią. Ponadto na możliwość ujawnienia się pewnych zaburzeń wpływa przedział czasu, w którym badanie jest wykonywane. Im analizowany okres jest dłuższy, tym wystąpienie odchyłów jest mniej prawdopodobne. I odwrotnie, im krótszy odcinek czasowy bierzemy pod uwagę, tym większe ryzyko wystąpienia skrzywień statystycznych. Z tego też względu na samym wstępie naszych rozważań należy podkreślić, że ich celem jest uchwycenie populacji drobińskich katolików w bardzo wąskim przedziale czasowym, mierzonym nie w wiekach czy latach, ale w długości trwania wizyty duszpasterskiej w Drobinie w 1938 r. (prawdopodobnie kilkanaście dni). Ponadto w interesującym nas okresie

17 W 1938 r. katolicy w Drobinie zamieszkiwali następujące ulice: Dworską, Gospodarską, Kościelną, Kucharską, Płocką, Raciąską, Rynek, Sierpecką, Szkolną, Targową, Tylną oraz Zaleską.

18 W przypadku, gdy rodzina była pełna (tzn. żyli zarówno ojciec, jak i matka), podawano nazwisko w rodzaju męskim (np. Kowalski), oczywiście nie uwzględniając nazwisk, w których obie formy mają to samo brzmienie, jak np. nazwiska zakończone na *-icz*. W przeciwnym razie (np. gdy ojciec zmarł bądź w przypadku samotnych kobiet) nazwisko występowało w rodzaju żeńskim (np. Kowalska).

19 Np. ADP, LSA, k. 96, 104v, 116v.

20 Wielkość gospodarstwa podawana była w morgach.

21 Zazwyczaj podawana była nazwa państwa bądź miejscowości, ale zdarzało się, że wpisywano nazwę instytucji, do której się udawano, np. „w szkole pilotów”, por. np. ADP, LSA, k. 102, 113v.

22 Np. *ibidem*, k. 118.

23 Mamy do czynienia z sytuacją odwrotną do obserwowanej w dzisiejszych czasach, tzn. znaczącej przewagi osób dorosłych i starych nad osobami młodymi, co bez wątpienia negatywnie wpływa na naszą gospodarkę. Zob. „Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej” 2013, s. 196.

24 Obserwuje się większą umieralność chłopców niż dziewczynek we wczesnych latach życia – zob. I. Gieysztorowa, *op.cit.*, s. 65. Być może taki stan rzeczy spowodowany był licznymi zgonami chłopców we wczesnych latach ich życia.

25 Wyjątki stanowią przedziały od 35 do 39 lat, w których to liczba mężczyzn i kobiet jest sobie równa, oraz przedziały wiekowe: 10–14, 25–29, 40–44, a także 75–79.

populacja katolików w Drobinie liczyła 1927 osób (tabela 1). Mamy zatem do czynienia z grupą, która spełnia oba wskazane wyżej warunki wpływające na zwiększenie prawdopodobieństwa wystąpienia skrzywień statystycznych. Chodzi tu o stosunkowo szczupłą pod względem liczebności populację oraz bardzo krótki odcinek czasowy brany pod uwagę w badaniu.

Jak łatwo zaobserwować, większość populacji to kobiety, stanowiły one 51,63% ogółu zbiorowości, z kolei mężczyźni – 48,26%. Należy także zwrócić uwagę na dwie osoby, których płci nie potrafimy odgadnąć. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest brak imienia przy nazwisku, który uniemożliwia jednoznaczne stwierdzenie płci (nazwisko zakończone na *-icz*). W dalszej kolejności, analizując populację drobińskich katolików pod względem płci i wieku (tabela 2, rysunek 1), jesteśmy w stanie zauważyć, iż dominują przede wszystkim osoby młode, które stanowią zdecydowaną większość populacji²³. Wśród dzieci do dziewiątego roku życia obserwujemy identyczną liczbę chłopców i dziewczynek, co poniekąd powinno dziwić, gdyż zazwyczaj rodzi się więcej chłopców niż dziewczynek²⁴. W następnych przedziałach wiekowych dostrzegamy przeważnie dominację kobiet²⁵, która w sposób szczególnie widoczny jest w zakresie od czterdziestu pięciu do siedemdziesięciu czterech lat. Świadczyć to może o stosunkowo dużej umieralności mężczyzn w tym przedziale wiekowym. Wpływ na taki stan rzeczy mogło mieć wiele czynników, tj. wykonywany zawód, wypadki przy pracy, poziom i dostępność usług podstawowej opieki medycznej, niezdrowy tryb życia (np. nadużywanie alkoholu), warunki materialne, udział w konfliktach militarnych itp. Najdobitniej tę tendencję widać w ostatnim przedziale wiekowym (powyżej 80 lat), w którym liczba kobiet jest prawie dwukrotnie wyższa niż liczba mężczyzn. Ponadto najstarsza żyjąca kobieta w Drobinie w 1938 r. miała 97 lat, natomiast najstarszy mężczyzna tylko 85. Pod tym względem mieszkańcy Drobinia nie odbiegają od obserwowanych w demografii historycznej prawideł.

Osadę w czasie wizyty duszpasterskiej w 1938 r. zamieszkiwało 288 rodzin pełnych, tzn. takich, w których byli zarówno ojciec, jak i matka. Na rodziny te przypadało łącznie 778 dzieci, co daje średnią 2,70 dziecka na rodzinę. Zatem statystyczna rodzina drobińskich katolików przedstawiała się według następującego schematu: 2 + 3 (rodzice plus troje dzieci)²⁶. Wśród katolickich rodzin zamieszkujących Drobin najczęściej liczyło troje dzieci²⁷, natomiast stosunkowo najrzadziej spotykane były nawet z ośmiorgiem dzieci (tabela 3). Tak wysoka liczba potomstwa wynikała z kilku względów. Jednym z nich był stan ówczesnej medycyny i higieny, który nie rzadko nie pozwalał na uratowanie życia małych dzieci, chociażby wskutek chorób, na które dziś nauka zna lekarstwa. W związku z tym niepewność jutra sprzyjała decydowaniu się na większą liczbę potomstwa, aby w przypadku śmierci kilkorga dzieci rodzice nie pozostali sami. Ponadto w przyszłości większa liczba osób mogła pracować na utrzymanie domostwa.

Kolejną kwestią, którą na łamach tak krótkiego artykułu można podjąć, jest różnica wieku między małżonkami. W celu przeprowadzenia analizy tego zagadnienia dokonano podziału małżeństw na dwie kategorie. Pierwsza z nich to związki, w których mężczyzna był starszy od kobiety lub oboje byli w tym samym wieku (tabela 4). Warto podkreślić, że najczęściej funkcjonowały małżeństwa, w których mężczyzna był starszy od swojej życiowej wybranki od roku do trzech lat (31,8%). Następnie stosunkowo popularne były małżeństwa, w których mężczyzna był starszy od kobiety nawet o dziewięć lat. Z kolei związki, w których małżonkowie byli w tym samym wieku, stanowiły zaledwie 11,3%. Najrzadziej spotykane były małżeństwa, w których różnica wieku wahała się od trzynastu do piętnastu lat²⁸. Drugą kategorię tworzyły małżeństwa, w których żona była starsza od swojego męża (tabela 5). Należy podkreślić, że takie związki były znacznie rzadsze niż te z pierwszego wariantu naszych rozważań. Jeżeli już dochodziło do zawarcia takiego

²⁶ Podobnie jak w przypadku stosunku liczby osób młodych do liczby osób starych statystyczny model rodziny w Drobinie w 1938 r. przedstawia się o wiele korzystniej niż we współczesnych nam czasach, zob. „Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej” 2013, s. 202.

²⁷ Kolejne najczęstsze modele rodziny przedstawiały się następująco: 2 + 2; 2 + 4; 2 + 5; 2 + 1 oraz 2 + 7. Jak widać, dominujący dzisiaj model rodziny, czyli 2 + 1, zajmował w 1938 r. końcową pozycję pod względem popularności.

²⁸ W podanej klasyfikacji (tabela 4) małżeństwa, w których różnica wieku sięgała ponad 15 lat, były liczniejsze nawet od związków, w których różnica wynosiła 13–15 lat. Zapewne było to związane z ponownym ożenkiem mężczyzny. Niestety kolejne mariaże nie były odnotowywane w drobińskiej *status animarum*, co uniemożliwia nam weryfikację powyższej tezy.

²⁹ Mimo wszystko w większości tego typu zawieranych małżeństw różnica między partnerami wynosiła od roku do trzech lat. Sporadycznie zdarzała się różnica większa niż sześć lat.

³⁰ Zob. tabela 2.

małżeństwa, to kobieta była starsza do sześciu lat od swojego małżonka²⁹. Poruszając w naszych rozważaniach zagadnienie rodzin, nie można zapominać o rodzinach niepełnych, tzn. pozbawionych jednego z rodziców (75 rodzin w skali osady). Możemy rozróżnić dwa typy takich rodzin. Pierwszy z nich stanowią te, w których zmarła matka (26,67%). Są one znacznie rzadsze niż te z drugiej kategorii, w których zmarł ojciec (tabela 6). Warto zwrócić także uwagę, iż średni wiek wdów był niższy niż wdowców (tabela 7). Wynikało to zapewne z faktu, że mężczyźni statystycznie żyli krócej niż kobiety. W związku z tym kobiety wcześniej stawały się wdowami aniżeli mężczyźni wdowcami³⁰. Jeżeli porównujemy oba rzeczony stany cywilne, możemy zaobserwować, że wdowcom pozostawała na wychowaniu mniejsza liczba dzieci niż wdowom (tabele 8, 9). Statystycznie zarówno na wdowca, jak i na wdowę najczęściej przypadowało utrzymanie dwojga dzieci, aczkolwiek zdarzało się, że kobieta musiała zaopiekować się nawet siedmiorgiem dzieci.

Kolejną sferą życia oświetloną przez *Liber status animarum* jest struktura zawodowa wśród drobińskich katolików w 1938 r. (tabela 10). Najczęściej spotykanymi profesjami były: szewc (15,9%), rolnik (12,97%), stolarz (4,6%), rzeźnik (2,93%), piekarz (2,51%), kowal (2,09%) oraz krawiec (2,09%). Ponadto nie brakowało takich zawodów jak nauczyciel, malarz, rymarz, ślusarz, muzyk, mechanik, rąkarz, stelmach, fryzjer, policjant itp. Wszystko to wskazuje na możliwość zaopatrzenia okolicznych mieszkańców w podstawowe produkty i usługi potrzebne w życiu codziennym. Na uwagę zasługują także osoby, które w miejscu deklarowanego zawodu miały wpisane: wyrobnik (56 osób) oraz robotnik (21 osób). Może to sugerować, iż wielu ludzi najmowało się do jakiegokolwiek pracy, aby tylko zapewnić sobie i swojej rodzinie utrzymanie. Warto także zwrócić uwagę na osoby zajmujące się szeroko pojętym handlem, bowiem aż 18 zatrudnionych było w tej branży. Należy wspomnieć tu właścicieli sklepów, kupców oraz handlarzy, którzy są dowodem na

to, że nie tylko ludność narodowości żydowskiej trudniła się tą dziedziną gospodarki. Niestety księga nie przynosi nam informacji o tym, czy dana osoba posiadała swój warsztat, czy tylko u kogoś pracowała w danym zawodzie, co bardzo zubaża naszą wiedzę.

Ważnych informacji o badanej społeczności dostarcza nam także analiza wielkości gospodarstw rolnych należących do drobińskich katolików (tabela 11). Na samym wstępie należy dodać, że w badaniu tym nie brano pod uwagę areалу posiadanego przez ówczesnego dziedzica folwarku Drobin, Jana Karczewskiego, którego majątek powodowałby znaczne zawyżenie statystycznej wielkości gospodarstw. W świetle omawianego źródła wśród katolików było 31 gospodarzy, którzy łącznie mieli dwieście trzydzieści jeden mórg ziemi, co daje nam średnio 7,45 morgi na jednego gospodarza. Mimo to zauważamy, iż dominują przede wszystkim małe gospodarstwa, wielkości od trzech do sześciu mórg. Zaraz po nich uplasowały się zagrody do trzech mórg. Zaś ogólna zależność była taka, że im większy areal miało gospodarstwo, tym mniej było gospodarzy, którzy takowe dzierżyli. Związane to było przede wszystkim z niskim statusem majątkowym rolników, którzy – jak się okazuje – nie zawsze mogli pozwolić sobie na zakup większej ilości ziemi.

Ostatnim przedmiotem naszej analizy będzie popularność imion³¹, jakie w 1938 r. funkcjonowały w populacji drobińskich katolików (tabela 12). Najczęściej spotykanym imieniem męskim w interesującym nas okresie było imię Stanisław (13,70% ogółu mężczyzn). Zaraz po nim uplasował się Jan (10,36%) oraz Józef (8,20%). Imię Stanisław było jednym z najczęściej nadawanych imion męskich w Polsce. Warto zaznaczyć, że nosił je pierwszy Polak, który został włączony w poczet świętych Kościoła rzymskokatolickiego – Stanisław ze Szczepanowa, biskup i męczennik. Ponadto na ziemiach polskich popularny jest do dnia dzisiejszego, w szczególności wśród młodzieży, kult św. Stanisława Kostki³². Wzrost popularności tego imienia można szczególnie

³¹ W księdze zapisywano przeważnie jedno imię, jednak istnieją dwa wyjątki, gdzie podano dwa imiona. Jeden dotyczy populacji mężczyzn (Józef Walde-mar), drugi zaś kobiet (Alina Barbara). Zob. ADP, LSA, k. 96, 98.

³² J.S. Bystroń, *Księga imion w Polsce używanych*, Warszawa 1938, s. 319; H. Fros, F. Sowa, *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków 2000, s. 486–488.

33 H. Fros, F. Sowa, *op.cit.*, s. 300–314.

34 J.S. Bystroń, *op.cit.*, s. 213.

35 *Ibidem*, s. 221–222; H. Fros, F. Sowa, *op.cit.*, s. 322–324.

36 J.S. Bystroń, *op.cit.*, s. 269–270.

zaobserwować od drugiej połowy XIX w. Z kolei imię Jan wywodzi się z tradycji biblijnej i oznacza „Bóg jest łaskawy”. Na ziemiach polskich występowało ono już od wieków średnich. Wielu świętych i błogosławionych nosiło to imię, np. Jan Chrzciciel, Jan Ewangelista, Jan Chryzostom, Jan Nepomucen, Jan Maria Vianney³³. Według Jana Bystronia było ono mimo wszystko najpopularniejszym imieniem używanym w Polsce. W średniowieczu ustąpiło tylko na pewien czas Mikołajowi, w czasach nowożytnych Józefowi, na początku XX w. zaś Stanisławowi³⁴. Trzecim najpopularniejszym imieniem męskim funkcjonującym wśród drobińskich katolików w 1938 r. było starotestamentowe imię Józef. Wywodzi się ono z języka hebrajskiego i oznacza „niech pomnoży”. Jest bardzo popularne w Biblii, noszą je m.in.: syn Jakuba i Racheli z Księgi Rodzaju, Józef z Arymatei, a przede wszystkim Józef Oblubieniec Najświętszej Maryi Panny. Na ziemiach polskich imię to używane było od średniowiecza³⁵.

Z kolei wśród kobiet trzy najczęściej spotykane imiona to: Marianna (11,36%), Zofia (7,35%) oraz Stanisława (6,03%). Imię Matki Najświętszej – Maryi było wówczas obdarzone tak wielką czcią, że nie miano odwagi nadawać nowo narodzonym dziewczynkom nawet imienia Maria, posługiwano się jego zamiennikiem – imieniem Marianna, oznaczającym „służebnicę Maryi”. Wraz z końcem XIX w., kiedy to przełamano tabu nadawania imienia Maria, przestaje się ono cieszyć taką popularnością jak we wcześniejszych wiekach. Jego masowość utrzymała się jedynie na terenach wiejskich, gdyż zazwyczaj miejscowi księża nieprzychylnie patrzyli na nadawanie świętego imienia dziewczynkom³⁶. W przeciwieństwie do poprzedniego imię Zofia jest pochodzenia greckiego i oznacza „mądrość”. Jeżeli mamy odczytywać znaczenie tego imienia w kontekście chrześcijaństwa, to odnosi się ono do mądrości Boga. Imię to było znane już w średniowieczu, a jak zauważa J. Bystroń, od czasów *Pana Tadeusza* uchodzi wręcz za imię narodowe. W panteonie

świętych katolickich znanych jest kilka kobiet noszących to imię, np. męczennica rzymska Zofia, Zofia Barat oraz Zofia i jej córki: Wiara, Nadzieja i Miłość³⁷. Trzecim imieniem żeńskim pod względem popularności było imię Stanisława, które stanowiło żeńską odmianę imienia Stanisław, na ziemiach polskich występującą już od wieków średnich. Wydaje się, że nagły wzrost popularności tego imienia na przełomie XIX i XX w. należy łączyć z analogicznym zjawiskiem wśród mężczyzn (zob. wyżej imię Stanisław)³⁸. Na końcu tych rozważań warto dodać, że katalog imion męskich był mniejszy niż imion funkcjonujących wśród kobiet³⁹.

Reasumując, katolicy mieszkańcy Drobina w 1938 r. stanowili dość szczupłą pod względem liczebności populację, co z góry naraża nas na występowanie tzw. skrzywień statystycznych. To, co przykuwa naszą uwagę, to przede wszystkim fakt dominacji liczebnej kobiet nad mężczyznami w większości analizowanych przedziałów wiekowych. Ponadto przeważają osoby młode. Ma to związek z ówczesnym modelem życia opartym na rodzinach wielodzietnych. Z kolei małą liczbę osób w podeszłym wieku trzeba wiązać z warunkami higienicznymi oraz z rozwojem i dostępem do podstawowej opieki medycznej. W grę wchodzi także warunki sanitarne oraz niezdrowy tryb życia, jak np. nadużywanie alkoholu bądź innych używek. Zdecydowaną większość stanowią rodziny pełne, przeciętnie posiadające trójkę dzieci. W rodzinach niepełnych zaś zauważamy przewagę wdów nad wdowcami. Z przeprowadzonej analizy wynika, iż w związkach małżeńskich zazwyczaj starsi byli mężczyźni, aczkolwiek nie brakuje odwrotnych przykładów, które jednak stanowią zdecydowaną mniejszość. Struktura zawodowa wskazuje na możliwość zaspokojenia potrzeb mieszkańców w podstawowych kwestiach, takich jak: produkcja żywności, odzieży, obuwia, sprzedaży podstawowych produktów itp. Wśród gospodarzy przeważają osoby posiadające stosunkowo niewielki areał, w granicach od trzech do sześciu mórg, jednakże nie brak

37 *Ibidem*, s. 361–362; H. Fros, F. Sowa, *op.cit.*, s. 542–543.

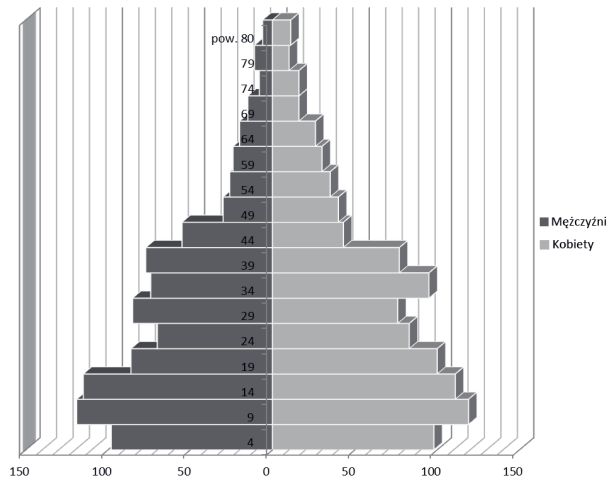
38 J.S. Bystron, *op.cit.*, s. 320.

39 Wśród populacji męskiej funkcjonowało łącznie 81 imion, zaś wśród kobiet 101.

40 Pod tym pojęciem kryją się osoby zajmujące się szeroko rozumianym handlem (właściciel sklepu, kupiec, handlowiec).

jednostek mających dużo więcej ziemi. Oczywiście bez uwzględnienia miejscowego potentata pod tym względem – Jana Karczewskiego. Jako ciekawostkę należy dodać, iż wśród mężczyzn dominowały takie imiona jak: Stanisław, Jan i Józef, z kolei wśród kobiet: Marianna, Zofia i Stanisława. Na koniec trzeba podkreślić, że niniejszy artykuł nie wyczerpuje w pełni podjętego tematu. Jest tylko sygnalizacją niektórych ważniejszych i godnych uwagi zagadnień. Warto w tym miejscu wyrazić postulat dalszych, pogłębionych badań demograficzno-historycznych, a także historycznych nad dziejami samego Drobinia, jak i jego mieszkańców, nie tylko katolików, ale również ludności wyznania mojżeszowego.

Rysunek 1. Struktura katolików w Drobinie w 1938 r. pod względem wieku i płci

Źródło: na podstawie tabeli 2.

Tabela 1. Liczba katolików zamieszkałych w Drobinie w 1938 r.

Ludność Drobin	Liczba ludności	Liczba ludności w %
Ogółem	1927	100
mężczyźni	930	48,26
W tym: kobiety	995	51,63
nieznana płeć	2	0,11

Źródła: Archiwum Diecezjalne w Płocku, Fragmenty akt parafialnych (XVII–XX w.), teczka nr 536: Drobin A. W. 1598; 1842; *Drobin, Liber status animarum, 1938*, k. 77–121. Wymienione źródła wykorzystane zostały dla tabel 1–12.

Tabela 2. Struktura katolickiej ludności Drobin w 1938 r. według wieku i płci

Przedział wiekowy	Liczba mężczyzn	Liczba kobiet
0–4	98	98
5–9	119	119
10–14	115	111
15–19	86	100
20–24	70	83
25–29	85	76
30–34	74	95
35–39	77	77
40–44	55	43
45–49	30	40
50–54	26	35
55–59	24	30
60–64	20	26
65–69	15	16
70–74	8	16
75–79	11	10
Powyżej 80	6	11

Tabela 3. Liczba dzieci w rodzinach katolickich w Drobinie w 1938 r.

Liczba dzieci	Liczba rodzin posiadających daną liczbę dzieci	Liczba dzieci wychowywanych w danych rodzinach w %
jedno	57	7,33
dwoje	97	24,94
troje	66	25,45
czworo	36	18,51
pięcioro	16	10,28
sześćcioro	8	6,17
siedmioro	7	6,29
ośmioro	1	1,03

Tabela 4. Różnica wieku między katolickimi małżonkami w Drobinie w 1938 r. w przypadku, gdy mąż był starszy od żony bądź oboje byli w tym samym wieku

Różnica wieku w latach	Liczba małżeństw	Liczba małżeństw w %
0	27	11,30
1-3	76	31,80
4-6	69	28,87
7-9	29	12,13
10-12	26	10,88
13-15	4	1,67
Powyżej 15	8	3,35

Tabela 5. Różnica wieku między katolickimi małżonkami w Drobinie w 1938 r. w przypadku, gdy żona była starsza od męża

Różnica wieku w latach	Liczba małżeństw	Liczba małżeństw w %
1-3	30	65,22
4-6	13	28,26
7-9	1	2,17
10-12	2	4,35

Tabela 6. Liczba rodzin niepełnych wśród drobińskich katolików w roku 1938 uwzględniająca podział na wdowców i wdowy

Rodziny niepełne	Liczba rodzin niepełnych	Liczba rodzin niepełnych w %
Ogółem	75	100
W tym:	wdowcy	26,67
	wdowy	73,33

Tabela 7. Średni wiek katolickich wdowców i wdów oraz średnia liczba osób, które z nimi mieszkały, w Drobinie w 1938 r.

Stan cywilny	Średni wiek w latach	Średnia liczba osób mieszkających z wdowcem/wdową
Wdowiec	53,90	2,45
Wdowa	53,18	2,56

Tabela 8. Liczba dzieci wychowywanych przez katolickich wdowców w Drobinie w 1938 r.

Liczba dzieci	Liczba wdowców wychowujących daną liczbę dzieci	Liczba wdowców wychowujących daną liczbę dzieci w %
jedno	4	20,00
dwoje	8	40,00
troje	3	15,00
czworo	5	25,00

Tabela 9. Liczba dzieci wychowywanych przez katolickie wdowy w Drobinie w 1938 r.

Liczba dzieci	Liczba wdów wychowujących daną liczbę dzieci	Liczba wdów wychowujących daną liczbę dzieci w %
jedno	14	25,45
dwoje	18	32,73
troje	11	20,00
czworo	6	10,91

Liczba dzieci	Liczba wdów wychowujących daną liczbę dzieci	Liczba wdów wychowujących daną liczbę dzieci w %
pięcioro	3	5,45
sześcioro	2	3,64
siedmioro	1	1,82

Tabela 10. Dwadzieścia najpopularniejszych deklarowanych zawodów wśród katolików drobińskich w 1938 r.

Lp.	Deklarowany zawód	Liczba osób uprawiających dany zawód	Liczba osób uprawiających dany zawód w %
1.	wyrobnik	56	23,43
2.	szewc	38	15,90
3.	rolnik	31	12,97
4.	robotnik	21	8,79
5.	handlarz*	18	7,53
6.	stolarz	11	4,60
7.	rzeźnik	7	2,93
8.	piekarz	6	2,51
9.	kowal	5	2,09
10.	krawiec	5	2,09
11.	akuszerka	3	1,26
12.	nauczyciel	3	1,26
13.	szofer	3	1,26
14.	mleczarz	2	0,84
15.	murarz	2	0,84
16.	buchalter	1	0,42
17.	malarz	1	0,42
18.	rymarz	1	0,42
19.	ślusarz	1	0,42
20.	pozostałe	24	10,04

* Pod tym pojęciem kryją się osoby zajmujące się szeroko rozumianym handlem (właściciel sklepu, kupiec, handlowiec).

Tabela 11. Wielkość gospodarstw rolnych drobińskich katolików w 1938 r.

Lp.	Wielkość gospodarstwa wyrażona w morgach	Liczba gospodarzy posiadających dany areał
1.	0-3	6
2.	3-6	14
3.	6-9	4
4.	9-12	2
5.	12-15	2
6.	Powyżej 15	3

Tabela 12. Dziesięć najbardziej popularnych imion męskich i żeńskich wśród drobińskich katolików w 1938 r.

Lp.	Imiona męskie	Liczba wystąpień	%	Imiona żeńskie	Liczba wystąpień	%
1.	Stanisław	127	13,70	Marianna	113	11,36
2.	Jan	96	10,36	Zofia	73	7,35
3.	Józef	76	8,20	Stanisława	60	6,03
4.	Antoni	39	4,21	Helena	54	5,43
5.	Władysław	38	4,10	Anna	51	5,13
6.	Tadeusz	36	3,88	Jania	43	4,32
7.	Franciszek	30	3,24	Irena	39	3,92
8.	Henryk	29	3,13	Jadwiga	39	3,92
9.	Kazimierz	29	3,13	Józefa	37	3,72
10.	Zygmunt	27	2,91	Halina	27	2,71

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

- Archiwum Diecezjalne w Płocku, Fragmenty akt parafialnych (XVII–XX w.), teczka nr 536: Drobin A. W. 1598; 1842; *Drobin, Liber status animarum*, 1938.
- Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, *Drugi powszechny spis ludności z dnia 9 XII 1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo warszawskie*, Warszawa 1937.
- Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, *Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku. Mieszkania. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo warszawskie*, Warszawa 1927.
- Nowy Kodeks Dyplomatyczny Mazowsza*, t. 2, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, współpr. K. Pacuski, H. Wąjs, Wrocław 1989.
- „Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej” 2013.
- Status animarum łacińskiej parafii katedralnej w Lucku 1815–1819*, oprac. M. Dębowska, Lublin 2013.

OPRACOWANIA

- Barański J., *Drobin w latach Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego (do 1864 r.)*, „Notatki Płockie. Kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego” 1986, t. 31, nr 3 (128), s. 30–34.
- Bystron J.S., *Księga imion w Polsce używanych*, Warszawa 1938.
- Chlebowski B., *Drobin [w:] Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 2, F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski (red.), Warszawa 1881, s. 146.
- Fros H., Sowa F., *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków 2000.
- Gieysztorowa I., *Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa 1976.
- Górny M., *Mieszkańcy parafii pępowskiej w 1777 roku. Analiza księgi status animarum*, Wrocław 1994.
- Górny M., *Status animarum parafii Junczewo z 1666 r.*, „Przeszość Demograficzna Polski” 1990, t. 18, s. 165–203.
- Górny M., *Status animarum parafii Splawie z 1776 r.*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza” 1989, t. 17, z. 1, s. 169–185.
- Górny M., *Status animarum parafii Splawie z 1777 r.*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza” 1990, t. 18, z. 1, s. 153–177.
- Górny M., *Status animarum parafii Szaradowo z 1766 r.*, „Przeszość Demograficzna Polski” 1985, t. 16, s. 163–174.
- Kozakiewiczowa H., *Nagrobki Kryskich w Drobinie k. Płocka*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1956, t. 18, nr 1, s. 3–23.

- Kumor B., *Spis ludności parafii Zbąszyń z 1796 roku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1981, t. 43, s. 281–342.
- Magdziuk U., „*Status animarum*” parafii Kalinówka Kościelna z 1842 r. [w:] *Parafia w Kalinówce Kościelnej 1511–2011. Pięć wieków historii*, A. Szot (red.), Kalinówka Kościelna–Białystok 2011, s. 77–108.
- Rojewski A., Dziekan S., *Zwyczaj i obrzędy adwentu i Bożego Narodzenia w parafii Drobin*, „*Studia Płockie*” 1984, t. 12, s. 161–204.
- Tylus S., *Łacińska parafia katedralna w Łucku w 1815 r. na podstawie „Status animarum parochiae Luceoriensis”*. *Duchowieństwo diecezjalne i obszar parafii*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1997, t. 67, s. 245–268.
- Verdmon-Jacques L. de, *Krótką monografią wszystkich miast, miasteczek i osad w Królestwie Polskim*, Warszawa 1902.
- Wasył F., *Ormiański spis „status animarum” parafii Horodenka z 1791 roku*, „*Rocznik Przemyski*” 2006, t. 42, nr 4, s. 203–218.
- Wasył F., *Ormiański spis „status animarum” parafii Horodenka z 1808 roku*, „*Prace Historyczno-Archiwalne*” 2007, t. 19, s. 193–209.
- Wasył F., *Ormiański spis „status animarum” parafii Łysiec z 1822 roku*, „*Prace Historyczno-Archiwalne*” 2008, t. 20, s. 141–146.
- Wierzbicki S., *Byli naszymi duszpasterzami. Kapłani Kościoła płockiego zmarli w latach 1901–2005*, Płock 2005.
- Włodarski Ł., *Imiona chrzestne nadawane w parafii rzymskokatolickiej pw. św. Stanisława B.M. w Drobinie w latach 1826–1913*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2015, t. 104, s. 349–362.
- Włodarski Ł., *Parafia Drobin w latach 1939–1945 w świetle kroniki parafialnej*, „*Nasza Przeszłość*” t. 125, s. 249–262.
- Zadrozny K., *Drobin i okolice w Powstaniu Styczniowym*, „*Nasze Kozerzenie. Półrocznik popularnonaukowy Muzeum Mazowieckiego w Płocku poświęcony przyrodzie, historii i kulturze północno-zachodniego Mazowsza: płockie, sierpeckie, płońskie, gostynińskie*” 2012, t. 3, s. 26–28.
-